

СУТНІСТЬ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ В УКРАЇНІ

У статті уточнюється термінологія з досліджуваних питань, з'ясовується поняття статусу та правового статусу, розмежовуються поняття «правовий статус» та «правове положення», визначається поняття адміністративно-правового статусу політичних партій.

Ключові слова: адміністративно-правовий статус, правове положення, політична партія.

Поняття правового статусу одне з ключових у правовій науці. Його сутність та структура завжди були у центрі уваги вчених правознавців. Значний внесок у його розробку зробили С. С. Алексєєв, Д. Н. Бахрах, О. В. Заичук, С. М. Братусь, М. В. Віпрук, В. М. Горшньов, Б. Н. Габричидзе, А. І. Чернявський, Н. І. Матузов, Н. М. Оніщенко, В. М. Манохін, В. В. Мальков, В. І. Новосьолов, М. М. Марченко, Р. С. Павловський, Ю. А. Петров. Зокрема питання адміністративно-правового статусу суб'єктів права досліджувались в працях В. Б. Авер'янова, В. К. Колпакова, Ю. П. Битяка, С. В. Кивалова, І. П. Голосніченко, Д. М. Бахрах, О. П. Корсенева та ін.

Враховуючи досить розгалужену систему управлінських відносин в українській державі, коло суб'єктів адміністративного права достатньо широке. До таких суб'єктів належать: Президент України, органи виконавчої влади та внутрішні частини їх апарату; громадяни України, іноземці та особи без громадянства, органи місцевого самоврядування, суб'єкти господарювання та їх структурні підрозділи, об'єднання громадян, суди та органи прокуратури [1, с. 75–76]. Серед зазначених суб'єктів особливий інтерес викликають об'єднання громадян, зокрема політичні партії. Однак адміністративно-правовий статус саме політичних партій, як окремих суб'єктів адміністративного права, до сьогодні залишається питанням не розкритим, яке досліджувалося науковцями фрагментарно в межах ширшої проблематики, як правило присвяченої об'єднанням громадян. Як результат — відсутність фундаментальних, ґрунтовних наукових доробок із зазначеного питання.

Отже метою цієї статті є аналіз адміністративно-правового статусу політичних партій. Для досягнення поставленої мети планується вирішити такі завдання: уточнити термінологію з досліджуваних питань, з'ясувати поняття «статус», охарактеризувати поняття правового статусу, окреслити його ознаки, та, на основі теоретичних надбань в окресленій сфері, з'ясувати поняття адміністративно-правового статусу політичних партій.

Історично перші згадування про юридичний (правовий) статус зустрічаються у роботах давньоримських вчених. Вони застосовували поняття юридичного статусу відносно фізичних осіб та позначали ним певні аспекти їх правового стану (положення): стан свободи — status libertatis, стан громадянства — status civitatis, сімейний стан — status familiae [2, с. 47]. Ці статуси визначали права і свободи особи у певних сферах суспільного життя та у сукупності склали повний об'єм правоздатності.

Кожен суб'єкт у системі суспільних відносин займає певне положення, тобто обіймає статус. Термін «статус» походить від латинського «status» і означає стан, положення, позиція у будь-якій структурі, системі [3, с. 426; 4, с. 342]. Статус варто розглядати як якісну характеристику суб'єкта, яка свідчить про наявність у його носія певних можливостей, прав, привілеїв та обов'язків. Залежно від сфери діяльності суб'єкта та від того якими нормами визначається його положення у певній ієрархічній системі, статус суб'єкта може бути: правовий, професійний, соціально-побутовий, культурний, тощо.

Хоча категорія правового статусу і виникла як така, що характеризує юридичне положення людини (фізичної особи), очевидно що правовий статус мають й інші суб'єкти права як, скажімо, об'єднання громадян, зокрема політичні партії. Адже саме це розкриває таку важливу ознаку права як універсальність, тобто хоча головною метою права є регулювання міжлюдських відносин [5, с. 36], його регламентуючий вплив розповсюджується і на інших суб'єктів, як то: держава, юридичні особи, органи місцевого самоврядування тощо. Здійснюючи регулятивний вплив на певні суспільні відносини право надає їм юридичної (правової) форми, яка характеризується наявністю стійких зв'язків між правовими елементами, а також між правом та неправовими соціальними явищами, що з огляду на їх важливість для суспільства потребує правової регламентації з боку держави. Тобто в площині юридичної форми суспільні відносини отримують правову регламентацію, а суб'єкти цих від-

носив набувають відповідного правового статусу. Статус учасників у суспільних відносинах регламентується певними соціальними нормами, не є винятком і правовий статус суб'єкта, який визначається нормами права.

Спираючись на сутність поняття статусу, вважаємо, що певний стан учасника суспільних відносин, що врегульований відповідними нормами права та характеризується наявністю у нього комплексу юридичних прав і обов'язків — це і є правовий статус суб'єкта. Саме права, обов'язки та свободи, у сукупності і утворюють правовий статус [6, с. 225], який, у свою чергу, відображає особливості соціальної структури суспільства, рівень демократії та стан законності. Правовий статус визначає стандарти можливої та необхідної поведінки, що забезпечують нормальну життєдіяльність соціального середовища [7]. Він також представляє собою специфічний індикатор, який відображає реальний стан взаємодії держави з іншими суб'єктами права.

Виходячи з вищевикладеного можемо виділити наступні ознаки правового статусу:

- універсальність, оскільки він притаманний усім суб'єктам права. Однак така універсальність аж ніяк не свідчить про однаковість правового статусу всіх суб'єктів права, адже обсяг прав, обов'язків та свобод, які у сукупності і утворюють правовий статус [6, с. 225], може різнитися залежно від категорії осіб;

- складається з прав і свобод, відповідних їм обов'язків та відповідальності, яка настає в разі порушення вимог правових норм, що визначають статус. Так професор В. Б. Авер'янов зазначає, що адміністративно-правовий статус охоплює комплекс конкретно визначених суб'єктивних прав і обов'язків, які закріплені за відповідним суб'єктом нормами адміністративного права. Тобто, необхідною ознакою набуття особою адміністративно-правового статусу є наявність у неї конкретних суб'єктивних прав і обов'язків, які реалізуються даною особою як в адміністративних правовідносинах, так і поза ними [8, с. 194];

- нормативність, адже правовий статус визначається виключно нормами права;

- характеризує реальне становище суб'єкта у системі суспільних відносин та відповідні цьому становищу особливості.

Варто зазначити, що поряд з правовим статусом у науці існує категорія правового положення. Одні правники [9, с. 145] їх отожднюють. Інші — вважають, що правовий статус поняття більш загальне та стабільне, що охоплює всі види зв'язків [10, с. 123]. Тобто, правове положення по відношенню до правового статусу більш гнучке та частіше зазнає змін залежно від особливостей правовідносин, учасником яких є

суб'єкт, і воно переважно носить тимчасовий характер. Так Р. Халфіна вказує на те, що термін «правове становище» частіше застосовується для характеристики особи або організації у певному колі суспільних відносин, і представляється доцільним виділити термін «правовий статус» для загальної характеристики стану громадянина чи організації в суспільстві [10, с. 123]. Звісно з огляду на відмінності між категоріями «суб'єкт права» та «суб'єкт правовідносин», така точка зору видається достатньо переконливою. Тобто, правовий статус уособлює у собі найбільш загальні, базові права, свободи та обов'язки, які характеризують положення суб'єкта у правовій системі взагалі (так би мовити, абстрактного суб'єкта), а правове положення відображає реальне нагальне становище суб'єкта права, залежно від правовідносин, у яких він приймає участь.

Отже, правовий статус об'єднань громадян — це їх стан в нашому суспільстві, закріплений нормами права. Відповідно стан зазначених об'єднань, що регламентується нормами адміністративного права є суть їх адміністративно-правового статусу. Так професор Ю. П. Битяк визначає адміністративно-правовий статус об'єднань громадян, як сукупність прав та обов'язків, що реалізуються у правовідносинах, які виникають між об'єднаннями громадян і суб'єктами виконавчої влади [11, с. 124]; В. Б. Авер'янов під адміністративно-правовим статусом об'єднань громадян розумів сукупність прав та обов'язків, які реалізуються в адміністративних правовідносинах, що виникають між об'єднаннями громадян і державними органами, органами місцевого самоврядування [8, с. 249]. З приведених визначень видно, що адміністративно-правовий статус фіксує положення об'єднань громадян, зокрема політичних партій, у відносинах в сфері державного управління. Як вірно зазначає В. К. Колпаков, — свій регулюючий вплив держава поширює тільки на ті повноваження громадських формувань, які реалізуються безпосередньо у взаємовідносинах з державними органами. Сутність такого регулювання зводиться до того, щоб, по-перше, через норми адміністративного права закріпити повноваження громадських об'єднань у сфері державного управління, по-друге, створити реальні гарантії їх реалізації [1, с. 168].

Таким чином, адміністративно-правовий статус політичної партії категорія комплексна, яка містить певні складові елементи. Основу правового статусу політичної партії складають її суб'єктивні права, свободи, юридичні обов'язки та правосуб'єктність.

Отже, адміністративно-правовий статус — це юридична категорія яка притаманна кожній особі, за якою адміністративне право визнає зда-

тність бути його суб'єктом. Саме адміністративно-правовий статус політичних партій дає змогу охарактеризувати їх положення у системі державного управління, взаємовідносини з державою (в особі її органів та посадових осіб) та визначає коло їх прав і обов'язків, а також види правовідносин, у яких може приймати участь політична партія. Адміністративно-правовий статус це один з тих показників за яким визначають стан демократії у державі, тобто: стан законності, захищеність та гарантованість прав, свобод і законних інтересів людини та громадянина, рівень правової культури тощо. А враховуючи той факт, що політичні партії є одними з основних дійових осіб політичної сцени, які формують, накопичують та ретранслюють громадську думку певної соціальної групи, приймають безпосередню участь у формуванні державних органів та органів місцевого врядування, чітке визначення правового статусу політичної партії та створення надійних гарантій його підтримання є державним завданням першочергового порядку. Наразі стан взаємин держави та політичних партій можна констатувати, як такий, що досі знаходиться у процесі становлення, що не дивно, адже Україна зараз все ще перебуває у перехідному стані від радянської системи, де у політичній, правовій та соціально-економічній сферах життя держави і суспільства панували командно-адміністративні методи, до демократичного суспільства з ринковою економікою, особливою ознакою якого є державна гарантованість прав і свобод людини та громадянина (серед яких і право на об'єднання у політичні партії).

Виходячи з вищевикладеного, вважаємо, що адміністративно-правовий статус політичної партії — це її положення у суспільстві, що визначається адміністративно-правовими нормами, характеризується наявністю комплексу прав, свобод та відповідних їм юридичних обов'язків, які реалізуються шляхом адміністративно-правових відносин, що формуються у сфері виконавчорозпорядчої діяльності органів виконавчої гілки влади.

А.Н. Глыбина

Сущность административно-правового статуса политических партий в Украине.

В статье уточняется терминология по исследуемым вопросам, устанавливается понятие статуса и правового статуса, разграничиваются понятия «правовой статус» и «правовое положение», определяется понятие административно-правового статуса политических партий.

A.N. Glibyna

The content of administrative and legal status of political parties in Ukraine.

In the article terminology is specified on probed questions, the concept of status and legal status turns out, concepts are differentiated administrative status and position, the concept of administrative status of political parties is determined.

Література

1. Колпаков В. К. Адміністративне право України : підручник / В. К. Колпаков, О. В. Кузьменко. — К. : Юрінком Інтер, 2003. — 544 с.
2. Новицкий И.Б. Римское право. — Изд. 6-е, стереотипное / И.Б. Новицкий. — М., 1998. — 245 с.
3. Тихомирова Л.В., Тихомиров М.Ю. Юридическая энциклопедия / Под ред. Тихомирова М.Ю. — М.: 1997. — 526 с.
4. Социологический энциклопедический словарь / Ред.-координатор Г.В. Осипов. — М.: Издательство НОРМА (Издательская группа НОРМА-ИНФРА), 2000. — 488 с.
5. Покровский И.А. Основные проблемы гражданского права / И.А. Покровский. — М.: «Статут», — 1998. — 353 с.
6. Проблемы общей теории права и государства: Учебник для вузов / Под общ. ред. академика РАН, д. ю. н., проф. В. С. Нерсесянца. — М.: Норма, 2004. — 832 с.
7. Зайчук О. В. Теорія держави і права / О. В. Зайчук, П. М. Оніщенко // Академічний курс (Підручник) Київ, «Юрінком Інтер», 2006// [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://ebk.net.ua/Book/law/zauchuk_idp/part2/402.htm
8. Адміністративне право України. Академічний курс: Підруч.: У двох томах: Том 1. Загальна частина / Ред. колегія: В. Б. Лвер'янов (голова). — К.: Видавництво «Юридична думка», 2004. — 584 с.
9. Теория государства и права: Курс лекций / Под ред. Н.И. Матузова и А.В. Малько. — 2-е изд., перераб. и доп. М.: Юристъ, 2001. — 776с.
10. Халфина Р.О. Общее учение о правоотношении / Р.О. Халфина. — М.: Юридическая литература, 1974. — 343 с.
11. Административное право Украины. — 2-е изд., перераб. и доп. [Учебник для студентов высш. учеб. заведений юрид. спец.]; Под ред. проф. Ю.И. Биляка. — Харьков: Право, 2003. — 576 с.